

Коляда Н. М. Соціальний захист дитинства в історії вітчизняної освіти початку 20-х років XX ст. / Н. М. Коляда // Зб. мат. VI науково-методичного семінару «Права дітей: від витоків до сьогодення», Умань, 24 травня 2017 р. – Умань, 2017. – С. 17–19.

Н. М. Коляда

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи Уманського державного
педагогічного університету імені Павла
Тичини

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ XX СТ.

В історії вітчизняної освіти, соціального виховання заслуговує на увагу початок 20-х років XX ст., коли під соціальним вихованням розумілася всезагальна організація дитинства, створення колективного життя всього дитячого населення.

Для запровадження соціально-педагогічних ідей у життя в структурі Наркомосу на першому засіданні ради відділу соціального виховання (25 квітня 1920 р.) було засновано відділ соціального виховання – Ценсоцвих (згодом Головсоцвих). Загальні питання соціального виховання розглядала рада відділу, до складу якої, крім керівників підвідділів, входили представники політичних та профспілкових організацій. При раді організовувалися тимчасові та постійні комісії, які займалися конкретними соціально-педагогічними проблемами (і рада, і комісії були державно-громадськими об'єднаннями, які забезпечували залучення сил громадськості до розробки політики у сфері соціального виховання). Виконання прийнятих радою і комісіями рішень доручалося чотирьом підвідділам соціального виховання: загально-організаційному;

науково-педагогічному; охорони дитинства; дитячих закладів. У складі губернських і повітових відділів народної освіти також засновувалися підвідділи соціального виховання.

У липні 1920 р. декретом Раднаркому України було створено Раду захисту дітей (на чолі з головою Раднаркому), до складу якої увійшли усі „важелі управління” – наркоми охорони здоров’я, освіти, соціального забезпечення, продовольства і землеробства, представники Південного бюро ВЦРПС, Жінвідділу.

У бік соціального захисту дітей скеровує розвиток системи освіти І Всеукраїнська нарада з питань освіти (Харків, березень 1920 р.), під час якої було ухвалено „Схему народної освіти в УСРР”, що передбачала створення навчальних закладів двох типів: установи соціального виховання дітей до 15 років та професійно-технічні школи з дво-трирічним терміном навчання. На виконання рішень цієї наради було видано два основоположні документи – „Декларацію про соціальне виховання дітей” та постанову „Про дитячі будинки”, якими вносилися кардинальні зміни в систему народної освіти [3, с. 86].

Відповідно до „Декларації про соціальне виховання дітей” (затверджена 1 липня 1920 р.) в Україні запроваджувалась особлива система соціального виховання, яка охоплювала дітей від народження до 15 років, і головна мета якої вбачалася в охороні дитинства. Термін „охорона дитинства” у прийнятому документі розглядався надто широко – як освіта, виховання, годування, одягання [2, с. 9–11].

Важливо, що основною формою соціального виховання проголошувалася не школа, а дитячий будинок. Прагнення керівництва українського Наркомосу замінити школу дитячим будинком пояснюється кількома причинами. По-перше, більше мільйона дітей у цей період були на межі голодної смерті, і єдиним порятунком для них була соціальна допомога з боку держави, яку передбачалося надавати в дитячих будинках. По-друге, керівництво Наркомосу України помилково вважало, що сім’я не спроможна розв’язувати нові завдання виховання і, більше того, негативно впливає на формування дитини. По-третє,

організатори освіти, захоплені руйнівним пафосом щодо вітчизняної „старої школи”, вирішили використати дитячий будинок як альтернативу, як принципово нову форму організації дитячого колективу [2, с. 29–30].

В українській „Декларації про соціальне виховання дітей” було закладено інший підхід до організації освітньої системи, ніж у російських „Декларації...” та „Положенні про єдину трудову школу РРФСР”. Українська система освіти почала розвиватися інакше, ніж у Росії, що пояснювалося насамперед тим, що через голод і розруху з’явилася велика кількість безпритульних дітей, а багато дітей навіть у сім’ях не мали належних засобів до існування. Тому перед Наркомосом у цей час постало першочергове завдання – надати державне забезпечення дітям у спеціально створених для цього установах [4, с. 57].

Нормативному забезпеченню головного напрямку діяльності соцвиху – соціального захисту підростаючого покоління – було присвячено ряд документів: постанова Ради Народних Комісарів УСРР „Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю” (11 червня 1921 р.), „Положення про соціально-правову охорону дитинства” (затверджене Ценсоцвихом 27 жовтня 1921 р.) та цілому ряді інших циркулярних листів, постанов та розпоряджень, що передбачали заходи по захисту дітей. Також з 1921 р. Наркомос УСРР видавав „Порадники соціального виховання” – спеціальні збірки директивних матеріалів про школу й виховання в Україні.

Отже, колективний принцип життєдіяльності дитини став основою соціального виховання, основним фактором якого незабаром буде проголошено дитячий рух як основний фактор соціального виховання.

Українська концепція дитячого руху у 20-х роках ХХ ст. ґрунтувалася на принципі формування дитячих груп на основі класової приналежності з метою планомірного залучення дітей до праці і боротьби дорослих (як основний виховний метод), а не скаутської „тривалої гри”. При цьому слід зауважити, що в УСРР до повної загальносоюзної уніфікації (кінець 1925 р.) паралельно співіснували та розвивалися обидва підходи (скаутський і нескаутський), вибір яких залежав як від об’єктивних обставин (наприклад, регіональної

приналежності дитячої організації), так і від суб'єктивних – теоретичних уподобань організаторів дитячих організацій, які на той час ще „мали право” на педагогічний пошук, різноманіття думок в контексті бурхливого розвитку української педагогічної думки першої половини 20-х років ХХ ст. Незважаючи на основну відмінність між поглядами на джерела дитячого руху (міри прихильності, наслідування скаутської системи виховання), в обох підходах було багато спільного, насамперед – принцип провідної ролі соціального виховання.

Список використаних джерел

1. Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей // Вісник Народнього комісаріату освіти У.С.Р.Р.. – 1920. – № 1. – С. 9–11.
2. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової освіти в УСРР у 20-ті роки / В. В. Липинський. – Донецьк, 2000. – 247 с.
3. Нариси історії українського шкільництва: 1905–1933 : навч. посіб. / О. В. Сухомлинська [та ін.] ; за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
4. Цибулько Л. С. Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-30-х років ХХ століття: дис. ... кан. пед. наук : 13.00.01 / Цибулько Людмила Григорівна. – Слов'янськ, 2005. – 185 с.